

КРИМСЬКІ ТАТАРИ У ДРУГІЙ СВІТОВІЙ ВІЙНІ

Стецик Соломія,

студентка III-го року навчання
історичного факультету
Тернопільського національного педагогічного
університету імені В.Гнатюка
e-mail: st.sola16@gmail.com

Науковий керівник: **Баран Богдан,**

асистент кафедри історії України, археології
та спеціальних галузей історичних наук
Тернопільського національного педагогічного

Друга світова війна – одна з наймасштабніших і кривавих воєн в історії людства. У воєнних діях брали участь держави, які мобілізували свої сили для боротьби з ворожою коаліцією. Війна забрала мільйони невинних життів серед військових та цивільних людей. Люди помирали не лише від агресії окупанта, а й через вчинки влади такі як масова депортація кримських татар.

Кримські татари – один із корінних народів України, який в період Другої світової війни боровся за свою землю з якої їх у 1944 р. виселили, а зараз вони не втрачають надії на повернення своєї етнічної території – Криму з «рук» держави-окупанта, російської федерації. Сталін наклав на мусульманський народ клеймо «зрадників», засекречуючи правдиву інформацію та формуючи міфи. Відновлення Незалежності України дозволило досліджувати раніше табуйовані теми, зокрема питання стосовно кримських татар.

Німецько-радянська війна тривала з 22 червня 1941 р. до 9 травня 1945 р. та завершилася перемогою радянських сил. Несподівано для радянської влади нацистська Німеччина починає вторгнення до СРСР, таким чином оголошуючи війну і відповідно розірвання договору про ненапад та ведення спільних дій проти Польщі. Договір був підписаний напередодні Другої світової війни у серпні 1939 р. та увійшов в історію як Пакт Молотова-Ріббентропа [2, с. 125]. Ця звістка стала потрясінням, населення не було до цього підготовлене, міста були завдані бомбардуванню в тому числі і Севастополь, та півострів Крим, який тоді становив територіальну автономію у складі РРФСР [4, с. 223].

Для захисту країни від ворога потрібна була велика, боєздатна армія належно підготовлена і укомплектована, але про це ніхто не піклувався, головний девіз СРСР був: «Головне кількість, а не якість», тому людей у прямому сенсі кидали у м'ясорубку війни. Одразу було запроваджено

мобілізацію до Червоної армії, були звісно і добровольці, які хотіли захистити свою землю від загарбника – Третього Рейху. Їх кількість на початок липня становила близько 10 тисяч людей і це тільки з Криму, які добровільно стали на захист своєї території [2, с. 125]. Всього 160 тисяч кримчан були мобілізовані, з яких було сформовано чотири кримські дивізії у складі близько 30 тисяч. Основним завданням угруповань було захист півострова, де з 18 жовтня велися активні бойові дії [4, с. 223–224]. Для оборони Криму було сформовано 51-шу Окрему Армію, яка з 18 жовтня до 16 листопада 1941 року проводила оборонні операції півострова, проте такі дії виявились безуспішними [4, с. 234]. Кримський татарин Абдураман Барієв згадував про перший етап боротьби, де люди були невідготівлені, багато незброєних, просто покинуті напризволяще. Солдати гинули або потрапляли в полон, лише невелика кількість змогла перейти у ліс до партизанів. Оборона Криму провалилася, але зважаючи на умови в яких перебувала армія, вона змогла 34 дні стримувати Вермахт, який поніс доволі великі втрати [2, с. 126–127].

Відступ Червоної армії з Криму дав змогу Вермахту захопити цю територію, та завдяки створеній обороні 51-ї армії, яка всіма силами відтягувала час для прибуття Одеської групи в Крим для подальшої оборони Севастополя [4, с. 235]. Облога міста тривала з 30 жовтня 1941 до 4 липня 1942 р., за цей час близько 156 тисяч захисників загинуло. Радянська армія не зуміла відстояти наступ німецьких військ і Севастополь впав [4, с. 139]. Відновити владу над Севастополем Радянська влада змогла лише у 1944 р. Неможливо заперечити героїські вчинки солдат, які у нелюдських умовах вступали в бій з противником [1, с. 72].

З відступом Червоної армії приходила нова правляча влада Третього Рейху на чолі з лідером, Адольфом Гітлером, встановлювала свої правила та проводила жорсткі репресії людей, котрі «провинилися», або не бажали співпрацювати. Перебуваючи під німецькою окупацією народ півострова намагався вижити та зберегти свою ідентичність, проте швидко зрозуміли, що окупанти їм не друзі. Касіде Бакірова згадувала, що у її будинку проживав німецький офіцер, який ледь не застрелив її брата, котрий плачучи від страху заважав сну офіцера [2, с. 130]. Ця історія вдало описує взаємостосунки нацистів до окупованих народів, та їхню безжальну жорстокість навіть по відношенню до дітей.

Одним із жахливих злочинів окупантів у Криму як і на інших територіях був голокост єврейського народу. На Лівобережжі України та у Криму жертвами Голокосту стали близько 112 тисяч людей. Кримські татари, які живуть за приписами Корану засуджували такі дії та всіма силами намагалися допомагати народу вижити. Відповідно до закону Яд ва-Шем люди які врятували євреїв у період війни називаються

«Праведниками світу», серед яких кримська татарка Сайде Аріфова. Вона врятувала 88 євреїв від загибелі серед яких 73 дітей. Будучи завідуючою дитячого садку, під тиском і загрозою розстрілу давала неправдиві свідчення, що всі вихованці за національністю татари хоча це було не так, серед них були і єврейські діти. Даючи кримськотатарські імена, вивчаючи кримськотатарську мову, яка для жителів Криму була знайома, та вивчаючи ісламські молитви ніхто не міг припустити, що перед ним діти-євреї [5].

Лідер Німеччини Адольф Гітлер ретельно підготував план ведення воєнних дій та проведення відповідних заходів на окупованих територіях. Саме тому 16 липня 1941 р. військово-політичне керівництво зібралось для ухвалення подальшого розвитку плану стосовно Криму, який на той момент їм ще не належав, але успіхи на фронті дали всі підстави вважати, що незабаром війська досягнуть берегів моря. Для півострова будувалося нове майбутнє, де немає місця для «чужинців». Після очищення і заселення нових мешканців назва «Крим» мала замінитися на «Готенланд», що в перекладі означала «земля готів». Крім цього інші міста зазнали б перейменування, Сімферополь на Готенбург – «готське місто», Севастополь у Теодорісхафен – «гавань Теодоріха», що у свою чергу прив'язувало територію до історії племені готів [1, с. 319–321]. Німецький міністр Альфред Розенберг був прихильником створення Української держави у складі з півостровом, яка у свою чергу, була б під протекторатом Третього Рейху. Натомість ідеї Генріха Гімmlера, про реалізацію арійської расової ідеології і використання економічних ресурсів завойованих територій, більше сподобалися нацистським лідерам та були застосовані.

Оволодівши Кримом, Гітлер мав неабияке вигідне становище, він контролював Чорне і Азовське моря, мав плацдарм для створення авіаційних баз та зміг підтримувати політичний тиск і нагляд за країнами-союзниками: Румунією, Болгарією і Туреччиною [4, с. 233]. Роберт Лей вочевидь надихнувшись красою Кримського півострова хотів перетворити його на курортне місце, проте це важко було уявити, адже в Криму повинні були розміщуватися військові бази [1, с. 320].

«Хто панує в Криму, той панує в Україні» – цей вислів вдало аргументує бажання окупантів захопити півострів, у такій площині бачила Крим організація ОУН, яка вважала цю територію частиною України. Віддаючи цій землі визначальне значення, оунівці намагалися поширити там свій вплив. Організувавши мобільні групи в які входили перекладачі і робітники штабів. Вони прямували за вермахтом який прокладав їм шлях. Опинившись за межами Західної України головним завданням було поширення власних ідей серед іншої частини українських земель [1, с. 579]. Для реалізації поставлених цілей членам ОУН потрібна

була підтримка місцевого населення. Найважливішим союзником для них став кримськотатарський рух. Ця співпраця базувалася на спільних поглядах на подальшу долю Криму, український рух не заперечував автономії, а татари, у свою чергу, висловлювали приналежність своєї батьківщини до самостійної України, в якій враховувалися також інтереси кримчан [3, с. 199]. Операція виявилася безуспішною через діяльність Червоної армії, зокрема партизанських загонів у горах та посилення терору Вермахту. Протистояти двом значно більшим за кількістю та озброєнням арміям – непосильна задача. У таких важких умовах позбавлені зв'язку з керівництвом, не маючи достатньої кількості необхідних матеріалів, бійці до останнього продовжували підпільну роботу. Перебування оунівців у Криму феномен, як і їхня діяльність пліч-о-пліч з кримськотатарським підпіллям проти спільного ворога.

Майже два роки Крим перебував під німецькою окупацією будучи відірваним від Великої землі [4, с. 239]. «Звільнення» Кримського півострова, а на справді радянська окупація не принесла нічого доброго і всі мрії приєднатися до вільної України залишилися нездійсненими. Вітчизняна війна забрала мільйони життів, в тому числі понад 18 тисяч кримських татар, а іншим тим, хто залишився живим, депортували подаль від рідного дому у складні умови для проживання. [3, с. 217].

Найважливішим чинником, яким апелювала тодішня радянська влада приймаючи рішення про масову депортацію кримських татар, фактично вирішуючи їхню подальшу долю, було звинувачення у «колабораціонізмі». Під цим словом розумілася співпраця мусульманського населення Криму із Третім Рейхом, що прирівнювалося до зради так званої «батьківщини» – СРСР. Це питання є доволі суперечливим та непростим, адже неможливо повністю заперечити надання допомоги німецьким окупантам та відсутність кримських татар у лавах Вермахту, як і визначити примусово чи добровільно це відбувалося, але слід спростувати перебільшення чисельності колаборантів.

Масове дезертирство, яке комуністична влада приписувала виключно кримським татарам, не було їхньою прерогативою. Інші народи Радянського Союзу, які були мобілізовані у Червону армію також переходили на бік ворога, а найчастіше і наймасовіше це робили саме росіяни. Слід зрозуміти, що колабораціонізм як явище простежується у всіх народів, які перебували під німецькою окупацією, але при цьому тотальної співпраці з гітлерівцями, як це висвітлює радянська влада не було.

Сталінська правляча верхівка поширювала неправдиву інформацію, а саме, що з різних частин Червоної армії понад 20 тисяч татар перейшли на бік нацистів. Таке доволі велике число колаборантів справляло враження і не залишало сумніву, що зрадники повинні бути покарані, та ця цифра

була значно перебільшена. На боці СРСР билосся більше кримських татар, ніж на боці Третього Рейху. Крім того, ув'язнено і заслано до ГУЛАГу близько 9 тисяч жителів Криму за підтримку Німеччини. Кримцян звинувачували не лише у військовій допомозі, ай продовольчій, фінансовій, за привітне ставлення до Адольфа Гітлера [3, с. 217–218].

Сталін стверджував, що депортація стала «порятунком», адже через масштабні злочини скоєні проти радянської влади, за співпрацю з нацистами всіх чоловіків-татар потрібно було розстріляти, внаслідок чого народ не зміг продовжувати існування.

Висновки. Кримські татари у період Другої світової війни стали заручниками ситуації. Нацистська Німеччина у Криму влаштувала жорсткий терор з людьми які не бажали коритися новій владі. З приходом червоноармійців сталінський режим конфіскував землю татар, при цьому виселяючи на Далекий Схід. Непідготовленість СРСР до війни з Німеччиною та неуккомплектована армія, сприяла великим втратам солдатів на фронті та окупованих територіях, а зважаючи на перемогу у Другій світовій війні, злочини скоєні «вождем народів», залишилися безкарним.

ЛІТЕРАТУРА

1. Громенко С. Обрана публіцистика історія та політика. 628 с.
2. Історія Криму та кримськотатарського народу / Г. Бекірова та ін. К.: «Крим. родина»; «Майстер Кн.», 2020. 200 с.
3. Наш Крим: неросійські історії українського півострова / упоряд. С. В. Громенко. К., 2016. 315 с.
4. Панчук М. Крим в етнополітичному вимірі. К.: Світогляд, 2005. 533 с.
5. Сайде Аріфова – кримськотатарська праведниця світу. *Іслам в Україні*. URL: <https://islam.in.ua/ua/istoriya/sayde-arifova-krymskotatarskaya-pravednica-mira> (дата звернення: 12.04.2024)